

CSONTOS JÁNOS
Huszonöt éves történet

Ezerkilencszáznyolcvanhat sok tekintetben annus mirabilis, varázslatos év volt a számomra. A 25. életévben létezni már önmagában is különleges kegy az égiektől, még ha az ember ezt ott és akkor esetleg egészen másképp érzékeli is. Vitathatatlan azonban, hogy a nyolcvanhatos esztendő legvégén találtam meg életem párját, azóta immár meglett gyermekeim anyját. Igencsak megkésve, nyolcvanhatban következtek el az első folyóiratbeli versközlések, sőt az első folyóirat-alapítás is: a Határ létrejöttéért százötven tárgyalási fordulót kellett lebonyolítanunk szerkesztőtársaimmal, végkimerülésre játszva, farkaszemet nézve a debreceni bölcsészkar politikai hatalmasságaival. Ebből is látszik: szívós volt a természetünk. A proletárdiktatúra még tartotta magát, az irodalmi napokra nekünk, magyar szakos diákoknak úgy kellett becsusszanni. De legalább bemutattak Rózsa Endrének, akivel azután éveken át szerkesztgettük debütáló verseskötetemet, míg végül a dolgok után, 1991-ben – immár nem az ő nevével az impresszumban – valahára megjelenhetett. Monor után és Lakitelek előtt voltunk, a literatúrai élet legnagyobb eseménye novemberben a zártkörű írószövetségi közgyűlés volt, amiről ellentmondó hírfoszlányok jutottak el hozzánk: milyen merészeket mondott ott a hatalom szemébe Albert Gábor, Kiss Gy. Csaba vagy Csurka István. Nem annyira éreztük, mint szuggeráltuk, hogy lesz még ebből cserebogár.

Én akkor már az újságírással mint jövőendő életpályával kacérkodtam: erősen hittem benne, hogy újra lehet majd ezt a rögzös hivatást tisztességgel művelni, amikor a tollforgató azt írhat, amit gondol. Az egyetemi sajtót teljes pályán bejártam: e mikroklímában három aktív év után immáron nevem és becsületem volt. Már édesgettek a városi, megyei lapok – egy évvel később, ötödévesen aztán hivatás-szerűen el is csábítottak; így aztán soha nem lettem középiskolai tanár.

A Debrecen című induló hetilap a nyolcvanhatos könyvhetet követően jegyzetet kért tőlem Esterházy Péter *Bevezetés a szépirodalomba* című kötetéről. Szabadkoztam, mert látszott, ez a „jelenségszintű” megközelítés nyilvánvalóan szétfeszíti az elmélkedő tárcaműfaj két-háromflekkes kereteit. Azért – sok

egyéb ténykedés mellett – egész nyáron tisztességgel küzdöttem a vaskos könyvvel, ami egyre nagyobb indulatokat gerjesztett bennem. Egyes „részkönyveket” – leginkább *A szív segédigéit* – kifejezetten kedveltem, mások viszont egyenesen taszítottak. Nyilvánvalóan éretlen voltam a heterogén élményre, s némiképp vaskalapos is, ellenérzéseim egy része azonban máig megmaradt. Minden rossz előérzet dacára (visszanézve úgy tetszik: az ifjonti hiúságnak és bírvágnak engedve) mégis leadtam az *Esterházy-jelenség* című irományt a redakciónak, ami – bosszantó sajtóhibákkal tarkítva – szeptember elején meg is jelent. Esterházy harminchat éves volt akkor, én még huszonöt sem. Hihetetlen, de onnan nézve végtelesen vénnek tetszett. Az Ottlik-féle performansza (az *Iskola a határon* egyetlen írógéplapon) akkortájt már logikusan folytatódott egy imamalomszerű névsorolvasásban, amelyet számos fórumon elismétel: Ottlik mellett Nemes Nagy Ágnes, Mészöly Miklóst, Nadas Pétert említve leggyakrabban. Készült a régi helyett az új kánon, de azt az akkori békaperspektívából még nem lehetett világosan látni.

Ebbe a felszín alól feltörő bűvópatakba toccsant bele az én hebehurgya cikkecském. Kétségkívül konzervatív nézőpontból piszkálgattam a nagy nyelv- és műfajújítási kísérletet, amely visszatekintve érthetetlen módon kavart vihart. Mészáros Sándor, aki akkoriban a debreceni egyetemen tanított, megállítván a folyosón, egyenesen zsdánovistának nevezte ezt a megközelítést. (Először ironizálva dicsérte a cikket, de nyertelen kétévesként nem érttem az új beszédmodort, ezért professzoros hangnemre váltott.) Később az Alföld folyóiratban tanulmányt is közölt az Esterházy-könyv recepciójáról, s ott megdöbbenve konstataáltam az arányokat: több tucatnyi pozitív méltatás, olykor ömlengés mellett mindössze két bírálat jelent meg a *Bevezetés-ről* – az egyik az enyém. Ott és akkor nem látszott, hogy a kanonizálási harc döntő fázisba érkezett: még akkor sem fogtam gyanút, amikor erről a kötetéről és Nadas Péter *Emlékiratok* könyvéről külön „spontán” konferencia szerveződött, úgymond a recepció mulasztások helyretétele érdekében.

Minden biznnyal Mészáros juttatta el a helyierdekű sajtóterméket, s benne az én írásomat a fővárosba, Esterházy és Nadas körébe. Legnagyobb meglepetésemre az *Élet és Irodalomban* maga Nadas Péter tette közzé terjedelmes reakcióját *Ki fia teszi?* címmel. Nadas nem foglalkozott holmi esztétikai

vonatkozásokkal, hanem úgy döntött, hogy az emberi jogi bárdal sújt le rám. Ez akkoriban még szokatlan megközelítés volt, miként az is, hogy Nádas mindenféle polgári jogrendekre hivatkozott. Az apropót a következő, valóban nem túl szerencsés, sőt ostobácska szöveg szolgáltatta számára: „...mért épp egy grófi sarj ne nyavalyoghatna kedvére?” A komoly, nagy apparátust felvonultató gondolatmenet hivatkozik a forrásra („Ezek a szavak a Debrecen című újságban [1986. szeptember 6.] *Az Esterházy-jelenség* című cikkében olvashatók”), s egy helyen személyemre is utal („az idézett mondatok szerzője, Csontos János érzéseinek »ambivalenciájáról« beszél a cikkében”). Nádas e nyelvi modorosságot használva afféle látens fiókfasisztának állít be, cikke koronáját kérdő alakban kikovácsolva: „Elismerhető-e, avagy éppen kérdésessé tehető-e valakinek a valamihhez való joga annak alapján, hogy felmenői milyen rangot viseltek, milyen jogokkal rendelkeztek, vagy éppen annak alapján, hogy mit nem viseltek és mivel nem rendelkeztek?” Akkoriban még nem volt sejthető, hogy e kérdésfelvetésből másfél évtizeddel később maga Esterházy egy sokkal sikerültebb kompozíciót kanyarít *Harmonia Caelestis* címmel.

Az És-cikk debreceni visszhangja elképesztő és letaglózó volt. Irodalmi barátaim egy része – olyanok is, akikkel a Határ folyóiratot igyekeztünk végre tető alá hozni – elhidegült tőlem, óvatosságból vagy gyávaságból kivárálláspontra helyezkedett. Oktatóim közül volt, aki vezeklésként egy tanulmány formájában megtestesülő nagy Esterházy-apológia gyors papírra vetését javasolta, garantálva, hogy e töredelmes önkritikát egyúttal rangos országos folyóiratban helyezi el. Egy másik tanárom nem kertelt: szerinte jelenlétem ezek után teherként a bölcsészkarra, jobb volna, ha önként és csendben szedném a cókómómat, míg a vizsgákon erre a döntésre rá nem kényszerítenek. Söröző cimboráim azonban nem engedtek e szuicid útra lépni, mondván, nem olyan idők járnak már, hogy bárkit ilyen informálisan eltanácsolhatna az egyetem bármely „fura ura”. Rábeszéltek, hogy írjak választ, üljek vonatra, vigyem személyesen a pesti szerkesztőségbe.

Így is lett. Az És redakciója megszeppenéssel töltött el, de Faragó Vilmos főszerkesztő-helyettes némi várakoztatás után előzetes időpont nélkül is fogadott. Hímezett-hámozott, számomra megdöbbenő irodalmi pletykákat osztott meg velem intimpistáskodó módon, aztán másfél órán át fogalmaz-

gatta át velem a magammal vitt egy flekket, amíg végül rá sem lehetett ismerni. Időnként átsuhant a színen Zöldi László, a másik főszerkesztő-helyettes, de nem avatkozott bele a dologba; csupán kaján mosolyára emlékszem. Amikor berobbant Bata Imre főszerkesztő, köszönés nélkül, vöröslő fejjel üvöltetni kezdett velem. Amikor ő élt Debrecenben, a bölcsészek tudták a dörgést. Nem vettem-e észre, hogy küszöbön áll a rendszerváltozás, s az egész az irodalmi rendszerváltozással kezdődik? Amikor félénken közbeszólva holmi személyes megtámadtásról beszéltem, végképp elveszítette a türelmét. „Örüljünk, hogy az írók írnak!” – mondta, majd kettétéve a papirosomat, a kukába dobta. Két helyettese némán asszisztált a jelenethez.

Öt perc alatt kívül kerültem az ajtón. Úgy éreztem, ebbe bele kell pusztulni. (Ifjú voltam még és tapasztalatlan: nem tudtam, hogy a valódi válságok másfajtaak.) Odakünn rosszul lettem, majdnem-halál. Az élményt és előzményeit négy-öt évvel később megírtam *A levél* című kisesszében, mely szentendrei folyóiratunk, a Folyam negyedik számában jelent meg. Ezek szerint „aztán már csak egy vöröslő fejű, fel- és lefedező forgószélkultúrunk”, „és igen, az az infarktushuzatú kapualj, a félfenéknyi helytel a bűzös kukák között, majd a megváltó Indiana Jones, valahol túl időn és téren”. Vagyis a feloldás akciómozsi volt Harrison Forddal – erre már nem emlékeztem. Arra viszont igen, hogy a huszonöt éves ember ott, a kukák között lecsúszva megfogadtatta a reménybeli ötvenévesével, hogy huszonöt év múlva megírja majd ezt a történetet. Az ötvenéves felemás kedvvel tesz eleget ennek a kicsikart kötelezettségének. Úgy véli, az a bohó huszonöt éves sokat tett azért, hogy az „öreg” ne futhasson be normálisabb pályát. Most is csak azért ült le a laptop elé, mert a történetnek közérdekű utóélete is van.

A *Szonettregény* megjelenése után, 1997-ben a Magyar Televízió Kézirat című műsora kis portrét forgatott rólam. Szerkesztőjét, Nagy Atilla Kristófot izgatta a régi történet, s elmeséltette velem a kamerák előtt, Bojár Iván András riporternek – előbb virágnyelven, majd névvel-kapuszámmal. Mondtam, úgyse mehet adásba. Olyan nincs – erősködtek. Nem mehetett. Nádas Péter a *Ki fia teszi?* című írást beválogatta a *Talált cetli* című kötetébe, amely az ezredfordulón három kiadásban is megjelent a Jelenkor Kiadó szürke fedeles sorozatában. A cikk azonban lebeg a levegőben: a derék szerző a szövegből a hivatkozást kiirtotta

a nevémmel egyetemben. Mára az interneten is csak talányos nyoma van az afférnak: a szöveg virtuálisan nem lelhető fel, noha írónk digitális halhatatlanként havi apanázst kap ezért az államtól. A filológusok elvitathozhatnak rajta, hogy ez szerkesztés-e vagy életmű-

hamisítás: a lényeg, hogy említés szintjén sincs helyem a Nádas-oeuvre-ben. A szép új kánon sem lett kevésbé kirekesztő, mint amit felváltott: eltünteti maga után a nyomokat. De az ember ragaszkodik a megaláztatásaihoz. A saját életéhez és a saját halálaihoz.

RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN

XII. (szeptemberi) anzix

*Szabadon úszik a lomha hal,
a szobában a délután,
az enyhe porszag, unalom,
a lusta gondolat
most bármilyen csalit bekap,
pusztán, hogy teljen az idő.
Már barnák és vörösek, sárgák a levelek,
vítükörre, homlokomra hullnak.
Enyhe szél lehet, hogy fodrozódok,
kis csillanások, önnön felszinem.
Meleg még, míg a mély
hűvös, zöld homály. Ez így,
az úgy nyugodt.*

Anzix téli ablak mögül

*Nincs inség, akár egy gondolatnyi.
Nézem a szemközti házat,

a falból a téglá hogy rohad ki.
Téli kék fölötte, úgy enyészget.

Nem akarok tőle semmit.
Állok, hever bennem a lélek.

Nem kérek ihletet, se méla búbájt.
Minek? Ennyire tellett

a világnak ott, ez idő tájt
és mindegy, hogy jól van-e így.*

Anzix nagy, puha pelyhekben

*Ha tudnám, mit csinállok,
tudnám, hogy milyen.
Ahogy a lábamon a szőr is
mindig egyforma hosszú,
a napok jönnek, mennek,
olyan a mozgás, hogy minden áll.
Vagy én állok, szürke-sárgában suhanva,
jó meleg télikabátban, nézem a hajléktalant,
aki nem vagyok, és nem szégyenkezem.
Hazamegyek, kis áldást
hint rám az asztali lámpa.
Egyforma sültkrumplik sülnek,
ha épp azok.
Néha hírek jönnek,
meg hidegfront, melegfront.
Néha egy kés áll ki az éjszakából.*